

УДК 930.1:908]:378.4.096(477.83-25)“312”

ІСТОРИЧНЕ КРАЄЗНАВСТВО У ЛЬВІВСЬКОМУ УНІВЕРСИТЕТІ

Віктор ГОЛУБКО, Алла СЕРЕДЯК

Львівський національний університет імені Івана Франка,
кафедра історичного краєзнавства

Традиції українських історико-краєзнавчих досліджень у Львівському університеті сягають середини XIX ст. Важливу роль у їх становленні та розвитку відіграли діячі “Руської трійці”, а також І.Франко, М.Грушевський та створена ним львівська школа істориків. У статті розглядається стан історико-краєзнавчих студій на сучасному етапі, зокрема діяльність кафедри історичного краєзнавства університету.

Ключові слова: Львівський університет, історичне краєзнавство, краєзнавча діяльність.

Традиції історико-краєзнавчих досліджень у Львівському університеті сягають XIX ст. Засновниками українських краєзнавчих студій вважають діячів “Руської трійці” М. Шашкевича, І. Вагилевича та Я. Головацького. Будучи студентами Львівської духовної семінарії й водночас Львівського університету, вони зробили вагомий внесок у розвиток і організацію цілеспрямованої етнографічно-фольклористичної збирацької роботи на західноукраїнських землях. Народознавчими мандрівками членів гуртка, особливо Я. Головацького та І. Вагилевича, а також їхніх сподвижників була охоплена, по суті вся українська частина Галичини, Буковини й Закарпаття. На підставі зібраних етнографічно-фольклорних матеріалів діячі “Руської трійці” зробили цінний внесок у вивчення локальних різновидів традиційно-побутової культури Галицького краю, особливо Українських Карпат і підгірської зони. Традиції українського історичного краєзнавства у Львівському університеті невід’ємно пов’язані з постаттю проф. І. Шараневича (1829–1901). Його монографія “История Галицко-Володимирской Руси”), за оцінкою М. Грушевського, “довго зіставалася самотнім і цінним підручником історії краю”. Активно працював І. Шараневич у напрямі вивчення історії галицьких міст і містечок. На жаль, його краєзнавчий доробок мало опублікований, більшість праць зберігається в архівах Львова.

Новий період розвитку українського галицького краєзнавства найтісніше пов’язаний з діяльністю Івана Франка. Ще учнем Дрогобицької гімназії і студентом Львівського університету він здійснив низку краєзнавчо-пізнавальних мандрівок Прикарпаттям. Ці мандрівки вже в молодому віці заклали в душі І. Франка переконання про винятково велике науково-пізнавальне й патріотично-виховне значення туристично-краєзнавчих мандрівок для широких верств українства.

Серед найвизначніших істориків, у науковому доробку яких краєзнавство було одним із пріоритетних напрямків треба назвати учнів М. Грушевського – М. Кордуба та І. Крип'якевича. Їхню діяльність у певному сенсі можна вважати сполучною ланкою між традиціями довоєнного краєзнавства і того, що залишилося у часи радянської влади. М. Кордуба (1876–1947) розпочав свою наукову кар'єру ще наприкінці XIX ст. Майже третина праць ученого присвячена історико-краєзнавчій проблематиці. Упродовж усього творчого життя вчений уважно стежив за краєзнавчими публікаціями. Підтвердженням тому – розділ “Краєзнавство” у його “Бібліографії історії України”, що налічує кількасот анованих карток.

Історико-краєзнавчий напрям досліджень посідає вагоме місце й у науковій спадщині І. Крип'якевича (1886–1967). Як і М. Кордуба, особливу увагу він зосереджував на дослідженні історії західноукраїнських земель, зокрема, Галицько-Волинського князівства і Львова. Він опублікував низку краєзнавчих праць: “Львівська Русь в I половині XVI віку”, “Матеріали до історії торгівлі Львова”, “Львів. Його минувшина і теперішність”, “Історичні проходи по Львові”. Ці праці, з одного боку, свідчать, що І. Крип'якевич був надзвичайно сумлінним науковцем, відповідально і скрупульозно вивчав історичні джерела, вдумливо їх аналізував, чим заслужив авторитет у науковому світі, з іншого – він виступав блискучим популяризатором історико-краєзнавчих знань. Зокрема, був одним з організаторів гуртка, що влаштовував екскурсії по Львову, а також краєзнавчо-туристичного товариства “Плаї”, опублікував на сторінках тогочасних українських туристсько-краєзнавчих часописів серію своєрідних статей-путівників, за якими можна було влаштовувати екскурсії. Наукова діяльність І. Крип'якевича припала на складний період – дві світові війни, потім радянська окупація. За умов повоєнної України І. Крип'якевич як учень М. Грушевського був під постійним наглядом радянських спецорганів, а тому йому доводилося “втискати” тематику своїх досліджень в офіційно дозволені владою ідеологічні рамки. Незважаючи на це, він і в останні роки свого життя продовжував працю над історико-краєзнавчими темами.

У радянський період історико-краєзнавчі дослідження не пропагували, бо вважали дріб'язковими й не вартими уваги. Їх могли лише фрагментарно висвітлювати у контексті подій на західноукраїнських землях, зазвичай, що стосувалися розгортання соціальної боротьби.

На рубежі 80–90-х років XX ст. відкрилися нові можливості для історико-краєзнавчих студій. Процеси національного відродження, що охопили українське суспільство, викликали справжнє захоплення історичним минулим. У Львівському університеті в рамках тематичних досліджень кафедри історії України все більшу увагу надавали дослідженню регіональних проблем. Переломним для історико-краєзнавчих студій в університеті став 1998 р. Згідно рішення Ради університету від 1 липня 1998 р. на основі “Кафедри політичної історії” було утворено “Кафедру історичного краєзнавства”. З 2000/2001 н. р.

на кафедрі відкрито спеціалізацію “Історичне краєзнавство”. Серед першопрохідців запровадження нового навчального курсу варто згадати доцента Серкіза Ярослава Івановича, автора навчально-методичного посібника для середніх шкіл “Історичне краєзнавство” (Львів, 1995).

Пріоритетним у діяльності колективу кафедри в перше десятиліття свого існування стало розроблення програми нормативного курсу та навчального посібника для вищих навчальних закладів “Історичне краєзнавство”, який викладають для студентів першого курсу історичного факультету денної та заочної форм навчання. Сьогодні є мало праць, які б подавали синтетичний огляд дисципліни з погляду цілісного концептуально розробленого курсу з аналізом його методології, основних напрямів історико-краєзнавчих досліджень. До праць, які досліджують ці проблеми, передусім належать публікації Я. Верменич¹ С. Водотики², Я. Жупанського й В. Круля³. Значно краще репрезентовано історію краєзнавчого руху в Україні⁴, а також краєзнавчу роботу в навчальних закладах⁵, конкретні дослідження в галузі історико-краєзнавчої тематики – окремих населених пунктів, пам’яток, персоналій тощо.

Грунтуючись на доробку попередників, колектив кафедри розробив програму навчального курсу, а в 2006 р. видано першу частину навчального посібника “Історичне краєзнавство”, в якому розкрито дві теми: “Об’єктно-предметну сферу та джерельну базу історичного краєзнавства” та “Історію краєзнавчого руху в Україні”. Сьогодні закінчено роботу над другою частиною посібника – “Історичне краєзнавство. Напрями і методи історико-краєзнавчих досліджень”. Програма і навчальні посібники, розроблені та видані педагогічним колективом кафедри, мають на меті поглибити систему знань студентів з історичного краєзнавства та історичної регіоналістики; сприяти культурно-історичній

¹ Верменич Я. Теоретико-методологічні проблеми історичної регіоналістики в Україні / Я. Верменич. К., 2003.

² Водотика С. Наукові історичні школи й провідні тенденції розвитку історичної науки / С. Водотика // Проблеми історії України: факти, судження, пошуки: міжвід. зб. наук. пр. Вип. 6. К. 5. 2002.

³ Жупанський Я. Про об’єкт і предмет вивчення національного краєзнавства / Я. Жупанський, В. Круль // Краєзнавство. 1994. №2.

⁴ Франко І. Галицьке краєзнавство / І. Франко // Зібрання творів у 50-ти т. Т.46. Кн.2. К.,1986; Крип’якевич І. З історії галицького краєзнавства. / І. Крип’якевич. Львів, 1931; Андрусак М. Українські історико-краєзнавчі досліді / М. Андрусак // Наша Батьківщина.1937. №2; Історичне краєзнавство в Українській РСР. К., 1989; Козицький А. Український краєзнавчий рух Східної Галичини у міжвоєнний період / А. Козицький // Краєзнавство і туристика. Львів, 1995. № 1; Козицький А. Українські краєзнавчі музеї Галичини в міжвоєнний період / А. Козицький // Вісник Львів. ун-ту. Сер. історична. Вип. 34. Львів, 1999.

⁵ Костриця М. Туристично-краєзнавча робота в школі: [посібник для вчителя] / М. Костриця. К.,1985; Лаба В. Місце краєзнавства в концепції національної школи / В. Лаба // Основа. 1992; Ступка Л. Організація пошукової роботи з етнографії в шкільних краєзнавчих музеях. / Л. Ступка. К.,1987; Наш край. Методичні поради вчителям. Львів,1997; Серкіз Я. Історичне краєзнавство / Я. Серкіз. Львів,1995.

самоідентифікації молоді; виховати культуру міжрегіонального спілкування та міжетнічної толерантності; сприяти формуванню активної особистості, здатної практично реалізувати набуті знання для специфічних потреб регіону, вдосконалити навички історичного дослідження шляхом пошуково-краєзнавчої роботи.

Навчальний теоретичний курс передбачає вивчення студентами наступних тематичних розділів:

- Об'єктно-предметна сфера та джерельна база історичного краєзнавства.
- Історія краєзнавчого руху в Україні: від зародження краєзнавчого руху до розвитку історичного краєзнавства на сучасному етапі.
- Методики регіональних досліджень та їхнє застосування в історичному краєзнавстві.
- Застосування у краєзнавчій роботі загальнонаукових та специфічних методів досліджень: хорологічний, статистичний, динамічний, спостереження й описування, генетичний, усна історія тощо.
- Основні напрямки історико-краєзнавчих досліджень: мікроісторія, історія поселень, міграцій, історична демографія, історія діяльності людини, історія науки і культури в інституційному й особистісному вимірах, містознавство, історія церкви, краєзнавчий туризм, соціальна історія краю, історія буднів, генеалогія, просопографія, краєзнавча екологія, геортологія (еортологія).
- Зарубіжний досвід історико-краєзнавчих досліджень.
- Краєзнавча робота в середніх та вищих навчальних закладах.

Після закінчення теоретичного курсу студенти проходять історико-краєзнавчу практику, що дає змогу закріпити набуті теоретичні знання, отримати практичні навички краєзнавчо-пошукової роботи. Практика проводиться за активної участі львівських краєзнавчих товариств. Студенти досліджують та описують пам'ятні місця краю, розробляють екскурсійні маршрути, тематичні путівники по визначених об'єктах Львова.

За ініціативи кафедри проведено низку наукових конференцій, семінарів, інших заходів. Перша краєзнавча конференція у Львівському університеті “Історичне краєзнавство і національне виховання” була проведена ще у 1994 р. У 2000 р. кафедра ініціювала систематичне проведення науково-теоретичних конференцій “Історичні пам'ятки Галичини”. У листопаді 2010 р. відбулася вже п'ята конференція (2000, 2002, 2004, 2006, 2010), відтак кафедра стала базовим центром наукових історико-краєзнавчих досліджень у регіоні. До участі в конференції залучені не лише викладачі, аспіранти та студенти університету та інших навчальних закладів, а й працівники краєзнавчих установ Львівщини – музеїв, товариств, регіональних бібліотек. Краєзнавчі дослідження ведуться у тісній співпраці з викладачами історичного факультету, зокрема, співробітниками кафедри нової та новітньої історії зарубіжних країн (завідувач проф. Качараба С.П.), кафедри етнології (завідувач доц. Сілецький Р.Б.), новітньої

історії України (завідувач проф. Сухий О.М.) та ін. Значна частина викладачів історичного факультету є активними членами Львівського відділення Всеукраїнської спілки краєзнавців (голова – проф. Литвин М.Р).

При кафедрі працює аспірантура. Тематика дисертацій також здебільшого має краєзнавчий напрям. Зокрема, це такі дослідження: Калиняка Л.Д. “Польські селянські партії у суспільно-політичному житті Західної України (1919–1939)”, Шпирки Г.В. “Народний Дім” у Львові як громадсько-політична інституція галицьких українців”, Леди А.Я. “Протестантські течії в релігійному житті українців Галичини у міжвоєнний період (1919–1939)”, Комарницького Я. “Громадсько-політична діяльність Василя Мудрого”, Чури В.І. “Робітництво Львова у демократичному і національному русі середини 80-х – початку 90-х років ХХ ст.”, Пилат О.І. “Громадсько-політична діяльність Семена Вітика”, Прокіпа А.В. “Громадська і політична діяльність Михайла Галущинського”, Струк З.І. “Українські виробничо-торговельні кооперативи в Західній Україні (1921–1939)”, Дарованця О.Я. “Політика польської влади щодо української військової організації та Організації Українських Націоналістів на Волині (1927–1939)”, Білої Н.М. “Діяльність українських політичних партій серед селянства Східної Галичини (кінець ХІХ –початок ХХ ст.)”, Гнот С.І. “Доброчинна діяльність Греко-католицької церкви у 1921–1939 рр. (за матеріалами Галицької митрополії) та ін.

Історичне краєзнавство має необмежені можливості щодо тематики досліджень. Потребує постійного вдосконалення методика історико-краєзнавчих студій. У планах кафедри активно залучати студентську молодь до краєзнавчих досліджень на рівні курсових, бакалаврських, магістерських та дисертаційних робіт. Обов’язковою є тісна співпраця з обласними, районними та місцевими краєзнавчими осередками.

LOCAL HISTORY IN UNIVERSITY OF LVIV

Victor HOLUBKO, Alla SEREDYAK

The Ivan Franko National University of Lviv,
the Chair of Local History

The traditions of local historical research in Lviv University date back to 19th century. The members of the Ruthenian Trinity, Ivan Franko and Mykhaylo Hrushevsky together with his school of history played active part in the creation and development of local history. The article covers the current condition of local history studies and the activity of the Department of Local History in particular.

Key words: Lviv University, local history, regional studies

ИСТОРИЧЕСКОЕ КРАЕВЕДЕНИЕ ВО ЛЬВОВСКОМ УНИВЕРСИТЕТЕ

Виктор ГОЛУБКО, Алла СЕРЕДЯК

Львовский национальный университет имени Ивана Франко,
кафедра исторического краеведения

Традиции украинского исторического краеведения во Львовском университете берут начало со середины XIX века. Огромную роль в их становлении и развитии сыграли деятели “Руськой трийци”, а также И. Франко, М. Грушевский и созданная им львовская школа историков. В статье рассматривается состояние историко-краеведческих исследований на современном этапе, в частности деятельность кафедры исторического краеведения университета.

Ключевые слова: Львовский университет, историческое краеведение, краеведческая деятельность.